

POZSGAY IMRE KULTURÁLIS MINISZTER VÁLASZOL A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ KÉRDÉSEIRE

Hogyan látja a könyvtárügy jelentőségét kulturális és közművelődési feladataink megoldásában?

Közismert, hogy a könyvtárakat egy sor igen fontos és „magasszintű” dokumentum (közművelődési párthatározat, közművelődési törvény stb.) a kulturális alapellátás intézményei körébe sorolja. A Kulturális Minisztériumnak már csak emiatt is törekednie kell arra, hogy a könyvtárak a kultúra és a közművelődés egészén belül ennek megfelelő helyet foglaljanak el. Ez azonban nem az egyetlen ok, ami miatt ez célkitűzéseink közt szerepel: meggyőződésünk, mégpedig jórészt tapasztalatokra épülő meggyőződésünk is ez irányban befolyásolja tevékenységünket.

Úgy vélem, hogy ennek néhány eredménye már látható, s remélem, hogy a közeljövőben még előbbre sikerül lépnünk. A könyvtárak működésének jogi szabályozása jelentősen előrehaladt, s e jogszabályok véleményünk szerint biztosítják már a fejlődés kereteit. E keretek optimális felhasználása, tartalommal való megtöltése a következő évek egyik kiemelkedően fontos feladata.

A könyvtárak, a könyvtárügy súlyának „államigazgatási” szintű megítélése természetesen függ a könyvtárak tevékenységétől, s ugyanez igaz megfordítva is. Ahhoz, hogy könyvtáraink a társadalmi igényeknek, szükségleteknek megfelelő irányban és ütemben fejlődjenek, s hogy valóban elnyerjék azt az „elismerést”, amire – többségükben, ha nem is maradéktalanul – joggal tartanak igényt, e két tényező együttes, egymást erősítő jelenlétére van szükség. Nem „ördögi körről” van tehát szó, éppen ellenkezőleg: arról, hogy a könyvtárak jelentőségüknek megfelelő politikai, erkölcsi és természetesen anyagi támogatása az egyik oldalon, a könyvtári munka fejlesztése, színvonalának emelése, az intenzív, hatékony, gazdaságos munka a másik oldalon ne „egymásra várva”, hanem egymás mellett, közös cél felé mutatva alakuljon ki.

„Csodákra”, minden probléma egyidejű és gyors megoldására sem a magyar népgazdaság, sem a világ bármely más országa nem képes. Olyan eredményt, amely a távlati, talán lassúbb ütemű, de biztos fejlődés megalapozását biztosítja, csak úgy érhetünk el, ha rangsoroljuk az előttünk álló feladatokat. A közművelődés, a kultúra területén éppúgy, mint a könyvtárügyön belül. A közművelődés intézményhálózatának és eszközrendszerének egyensúlyban, a társadalom kulturális igényeinek – mint egész, összetett jelenségnek – a figyelembevételével kell (kellene?) fejlődnie. Bármely alkotóelem, bármely

részterület „elmaradása” bizonytalanná teszi, nem egy esetben megkérdőjelezi, lehetlenné teszi a gyorsabban fejlesztett terület tevékenységének eredményességét.

A feladatok rangsorolása, a prioritások megállapítása talán a legnehezebb államigazgatási feladat. Lehetetlen olyan „sorrend” meghatározása, amely mindenkinél egyazon lelkesedést váltana ki, s amely „örökérvényűnek”, vagy akár hosszabb távon is garantáltan igaznak bizonyulna. Egy ilyen prioritálási rendszernek – amennyiben egyáltalán kialakítható – nem szabad merevnek lennie. Meghatározásánál a népgazdasági szempontok és a társadalom szükségletei egyidejűleg veendő figyelembe, s bármelyik változása (márpedig mindkettő dinamikus tényező) szükségképpen maga után vonja a teljes rangsorolási rendszer valamilyen mértékű módosításának kényszerét.

Hogy egy ilyen rangsoroláson belül a könyvtárak hol, mikor, milyen „helyet” foglalnak el, számos tényezőtől függ. E tényezők közt kétségtelenül fontos, de akkor is csak egy a Kulturális Minisztérium, vagy általánosabban (és pontosabban) a kulturális irányítás álláspontja, szándéka. Őszintén remélem, hogy ma már a Szalay utcai épület falain túl is észrevehető: nemcsak szavainkban, tevékenységünkben is egyre inkább érvényesül a kulturális fejlesztés már említett „egyenletessége”, s ezen belül a könyvtárak reális helyének, súlyának érvényesítése.

Kétségtelen, hogy az 1970-es években a könyvtárak bizonyos fejlődési „lépéshátrányba” kerültek. A Kulturális Minisztérium felismerte ezt a hibás tendenciát és maximum figyelembe vette a VI. ötéves terv fejlesztési koncepciójának kialakításakor, kimondva, hogy a közművelődés egészén belül a könyvtárak fejlesztésének általában prioritást kell biztosítani. A tudás, az ismeret, az információ: hatalom; ezek megszerzéséhez pedig alapvetően fontosak a jó könyvtárak, s a jó irányítás. A Kulturális Minisztériumon belül történt változások is tükrözik, hogy a könyvtárügy problémái előtérbe kerültek.

Könyvtáraink sajnos jelentős hányada, könyvtári ellátó rendszerünk csaknem egésze elmaradt a hazai társadalmi fejlődéshez, az igények növekedéséhez képest. Örömmel jelezhetem, hogy a munka e téren is megindult, de utalnom kell arra is, hogy a könyvtárosok aktív, felelős, az ügyet támogató együttműködése nélkül eredményessé nem tehető. Nemcsak közös érdekünk, közös feladatunk is, hogy a könyvtárügy további fejlődésének irányát, alapelveit meghatározzuk.

Ami a minisztérium vezetőinek nyilatkozatait illeti: a szemlélet alakításában ezeknek is szerepük lehet, bizonyosan van is. Perdöntőnek mégsem azt érzem, hogy miről esik több szó és miről kevesebb, hanem azt: mit teszünk. A könyvtárak fejlesztésére fordítható eszközeink köre korlátozott, de hiba volna nemlétezőnek tekinteni. Vannak eszközeink, törekszünk ezek optimális felhasználására, de minden probléma megoldását, úgy érzem, túlzás volna csak a kulturális kormányzattól várni.

Hogyan értelmezi a közművelődési intézmények integrációját és ezen belül a könyvtárak helyét?

A közművelődési könyvtárak „integrálása”, a „komplex” művelődési intézmények létrehozása sokszálú probléma. Túlzott leegyszerűsítés volna azt állítani, hogy szakmai-

kultúrpolitikai és gazdasági szempontok lépnének csak fel, vagy hogy ilyenek „csapnának össze”. Lehetetlenség is a kérdést ilyen általánosságban felvetni, hiszen semmiképp sem mindegy, hogy az integrációra (akár tervként, elképzelésként, akár szervezeti megoldásként) milyen körülmények közt kerül sor: az ellátandó népesség mennyisége és összetétele, az integrálandó intézmények típusa, jellege, az integráció konkrét formája, „szintje” mind-mind döntően eltérő helyzeteket alakítanak ki.

Úgy vélem, nyugodtan kimondhatom, hogy ellenzünk minden olyan összevonást, integrációt, amely az abban résztvevő bármely intézményt akadályozza feladatainak maradéktalan ellátásában. Ez azonban ugyanígy igaz minden más szervezési vagy nem szervezési intézkedésre is.

A művelődési intézmények szakosodása, differenciálódása világjelenség, amely már meglehetősen régen elkezdődött (példaként: a közgyűjtemények „szétválása” a történelem folyamán). E tendenciával együtt érvényesül azonban, bár valamelyest újabban, a művelődési tevékenységek érintkezésének, átfedésének, integrálódásának a folyamata. A művelődési, ezen belül a közművelődési intézmények elaprózottsága egyre súlyosabb gond, amely messzemenően nemcsak és nem is elsősorban gazdasági jellegű problémákat vet fel. E problémák megoldásának elsődleges, leginkább ésszerű útja az azonos vagy igen hasonló típusú intézmények integrációja, szervezeti, gazdasági, elhelyezési összevonása. Ilyen lehet bizonyos típusú és nagyságú vállalatoknál a szakszervezeti és a szakkönyvtárak integrációja, adott esetben a lakóhelyi és a munkahelyi közművelődési könyvtári ellátás egyesítése, egyes kisebb településeken az iskolai és a közművelődési könyvtár integrálása, de itt említhetjük meg a túlzottan elaprózott könyvtári ellátás negatív hatásait lényegesen enyhítő központosított könyvtári ellátó rendszerek szervezését, amelyeknél a nagyobb és így szükségképpen kedvezőbb helyzetű könyvtár szolgáltatásait mintegy kiterjesztheti olyan kis településekre vagy körzetekre, amelyeken hasonló szintű szolgáltatás ésszerűen nem volna biztosítható. Ideális esetben egy könyvtár, bárhol is működik, akár önálló, akár nem, a könyvtári ellátó rendszer része. A fejlődés tendenciája e célkitűzés elérése irányában hat. Úgy vélem, hasonló megoldások lehetnének célravezetőek más közművelődési intézménytípusok esetében is.

A természetes és szükségszerű integrálódásnak elsősorban – az esetek többségében – nem szervezeti, hanem tevékenységi és irányítási jellegűnek kell lennie, eredményeként jó együttműködéshez, ésszerű és elvszerű munkamegosztáshoz kell vezetnie, s elkerülhetetlen az egyes intézménytípusok, nagyobb intézmények tevékenységének komplexebbé válása is (ez leginkább éppen a közművelődési könyvtáraknál tapasztalható). A könyvtárak és a könyvtárosok nagy többsége mindig is lelkes híve volt az együttműködésnek, s fokozottan igaz ez a kulturális irányításra: soha nem elleneztük, éppen ellenkezőleg, szorgalmaztuk, hogy a közművelődés intézményei egymás munkáját, tevékenységét ismerve, figyelembe véve, a kapcsolatokat megteremtve, fenntartva és erősítve alakítsák ki saját tevékenységi körüket, végezzék munkájukat. Ez az együttműködés azonban bizonyos szintkülönbség mellett már lehetetlenné válik.

Természetes, hogy kis településeken, új lakótelepeken és más nem, vagy csak rosszul ellátott területeken támogatjuk a közművelődési intézmények közös elhelyezését, sőt – a szükséges feltételek teljesülése esetén – azok szervezeti egyesítését is. De ez lehe-

tőség szerint m i n d e n közművelődési intézmény együttes jelenlétét kell hogy jelentse. Bizonyos nagyságrend felett azonban a szervezeti összevonás sokkal inkább akadályozza, mint segíti a kialakuló intézmény tevékenységét. Olyan esetekben, amikor gyakorlati, a napi munkában jelentkező problémákat szervezeti módszerekkel kívánnak megoldani, az ilyen indokból létrehozott integráció nem lehet hatékony, szükségképpen látszatsmegoldás, s mint ilyen, távlatilag tovább fokozza a problémákat. Tanácsi intézmények esetén a „komplex” intézmény létrehozása a szakigazgatási tevékenység, funkció „leadását” jelentheti, s ez mindenképp káros. Megyei szinten egyértelműen veszélyes lehet az integrációnak ilyen, csak a felszínen érvényesülő végrehajtása.

Elég sokan és sokszor érvelnek külföldi példákkal a „komplex” intézmények mellett, különösen pl. a skandináv országok sok tekintetben valóban igen fejlett intézményeire utalva. Figyelembe kell azonban venni, hogy ezek az intézmények gyökeresen eltérő társadalmi és gazdasági környezetben, lényegesen eltérő feltételek között alakultak ki és működnek, s azt is, hogy ezekben az intézményekben azért végső fokon a bázist, a centrumot mindig a könyvtárak alkotják.

Milyen lesz az elkövetkezendő időszakban a könyvtárak anyagi ellátottsága?

Úgy vélem, hogy a könyvtárak most is, a következő években is jelentős anyagi támogatásban részesülnek. Gyökeresen más kérdés, hogy ezeket az anyagi feltételeket a könyvtárosok – az esetek zömében kétségkívül joggal – keveslik, de ettől „jelentéktelenné” még nem minősíteném. Talán nem kell bizonyítanom: szívesen adna a kulturális irányítás, s a pénzügyminiszter is, többet, minden könyvtárnak annyit, amennyit csak kér, ha egyrészt erre volna lehetőség, és másrészt, ha biztosított volna, hogy az igényelt vagy vágyott anyagi keretek felhasználása valóban a legcélszerűbben, leggazdaságosabban történne meg. Csak hát a két „ha” közül az első sehol a világon nem teljesül, s azért a könyvtárosok sem igen mernének maradéktalanul igennel válaszolni a második kérdésre.

Kétségtelen, világosan látjuk is, hogy az elmúlt években a beruházási és költségvetési arányok a könyvtárak rovására kissé eltorzultak. A következő tervidőszakban törekszünk ennek ellensúlyozására, az ésszerű egyensúly elérésére, különösen a nagyobb, országosan vagy nagyobb területi egységekben központi – s ennek révén sok vonatkozásban meghatározó – szerepet játszó intézmények korszerűvé fejlesztését igényeljük. A korábbiakhoz képest tehát változtatni kívánunk a közművelődési célokra rendelkezésre álló anyagi lehetőségek elosztási arányain, s e változtatások elsősorban arra irányulnak, hogy a viszonylag lépéshátrányba került intézmények – s ide kell sorolnunk minden pozitív példa, örvendetes eredmény ellenére a könyvtárakat is – ismét felzárkózhassanak, legalább megközelíthessék a működésükhöz szükséges feltételszintet.

Többször felmerült már, hogy a könyvkiadás támogatására fordított eszközök egy részét célszerű volna könyvtárak támogatására fordítani. Ezt a célt azonban elsősorban és alapvetően a könyvtár munkájával, szolgáltatásaival kell elérni. Ismerős, de szocialista kultúrpolitikánkba beilleszthetetlen az a nyugati országokban általános helyzet,

hogy az olvasni kívánók többsége „bekényszerül” a könyvtárba, mert nincs lehetősége a könyvek megvásárlására.

Kicsit általánosítva a problémát: a könyvtárak anyagi, működési feltételeit valóban jelentősen javítani kell, de ez nem történhet más közművelődési intézmények, szolgáltatások rovására. A kultúrpolitikában nem lehet „centizni”, nem válhat meghatározó szemponttá, hogy melyik szolgáltatás drágább, melyik olcsóbb. A közművelődés egyes területei, intézményei ilyen szempontból sem kerülhetnek szembe egymással, nem kezelhetők „vetélytársként”. Más feladatokat, más módon, más eszközökkel, de azonos véggel kell hogy ellássanak. Sem a könyvterjesztés nem lesz soha képes a könyvtárak feladatkörét átvenni (el sem képzelhető ilyesmi), sem a könyvtárak nem helyettesíthetik minden vonatkozásban a könyvesboltokat. A könyvtárak zömében retrospektív, rendszerükben teljességre törekvő irodalomszolgáltatása csak abban az intézménytípusban képzelhető el, de gyorsaságban, frissességben nem képes lépést tartani a kereskedelem kurrens terjesztő tevékenységével. Nagyon káros volna, kulturális fejlődésünk egésze szempontjából, ha e két fontos alkotóelem bármelyike a másik rovására kívánna „terjeszkedni”.

Mi a tartalma a Kulturális Minisztérium ágazati felelősségének a könyvtárügy és az információellátás területén?

A Kulturális Minisztérium ágazati felelősségét meghatározó jogszabályok az olvasó számára bizonyosan ismertek már. A felelősség érvényesítésére többféle lehetőségünk, eszközünk is van, amelyek általában nem egymás helyett, hanem egymás mellett alkalmazandók. A jogi szabályozással elért eredményekre már utaltam, ez a tevékenység azonban még közel sem fejeződött be: van még számos olyan kérdés, amelynél a meglévő jogszabályokat át kell dolgoznunk vagy meg kell alkotnunk. A szabályozó dokumentumok körén belül maradván utalnom kell a könyvtári, tájékoztatási szabványosítás jelentős hazai fellendülésére: ezeknél az együttműködés, a hatékonyság és a gazdaságosság szempontjából igen jelentős dokumentumoknál a KM szintén érvényesíti ágazati felelősségét. Az utóbbi években készült néhány, úgy érzem nem jelentéktelen irányelv is, amely – kötelező érvény nélkül is – érdemben járulhat hozzá a könyvtárak fejlődéséhez. Sajnos ma még nem kellően megoldott ezeknek a szabályozásoknak a propagandája, végrehajtásuk, betartásuk ellenőrzése, ami pedig ismét szerves része az ágazati felelősségnek.

E téren egyrészt módszertani tevékenységről eshet szó (ez lényegét tekintve természetesen nem a KM feladata, de a KM irányító szerepének itt is érvényesülnie kell), másrészt a szakfelügyeletről (ez viszont egyértelműen a tárca kötelessége). Mindkét esetben módosítani, javítani szeretnénk a korábbi gyakorlatot, a módszertani tevékenységnél döntően a könyvtári rendszerről szóló tavalyi rendelet nyújtotta szervezeti keretekre támaszkodva, a szakfelügyeletnél pedig egységes, minden részterületre kiterjedő és konzisztens rendszer kialakításával, ahol egyaránt támaszkodnánk a felügyeleti szervekre, a módszertani és a hálózati központokra s a könyvtáros szakemberekre.

Ágazati felelősségünk érvényesítésében természetesen igen lényeges, hogy jó kapcsolatokat építsünk ki a könyvtárak felügyeleti szerveivel, pontosan annak érdekében,

hogy a különböző fenntartású, felügyeletű könyvtárak egy irányban, az egész társadalom érdekeinek megfelelően, egységes könyvtári ellátási rendszer kifejlesztéséért dolgozzanak. Ezek a kapcsolatok a tanácsokkal és a szakszervezetekkel már korábban megteremtődtek s egészükben jóknak mondhatók. A társmiszteriumok esetében nem ilyen egyszerű a helyzet: néhány esetben hagyományosan jó kapcsolatokról beszélhetünk, igen sokszor azonban csak a közelmúltban történtek meg ennek érdekében az első lépések. Ennek okai közt kétségtelenül jelentős szerepet játszik, hogy tárcánk korábban „féloldalasan” érvényesítette ágazati felelősségét, csaknem kizárólag a közművelődési könyvtárügy irányában, de az is, hogy számos más tárca a számára előírt felügyeleti tevékenységet is „átruházta” hálózati központjára, vagy más központi intézményére.

A fentiek mellett ágazati felelősségünk érvényesítésének egy további, talán, de nem bizonyosan, legfontosabb eszköze a fejlesztési koncepció (vagy koncepciók) kialakítása. Ezen a területen a Kulturális Minisztérium valóban „adós”, remélhetően nem sokáig: már megkezdődött egy olyan dokumentum – nevezzük „cselekvési programnak” – kidolgozása, amely szándékunk szerint az egységes magyar könyvtárügy továbbfejlődésének irányait, a legfontosabb problémák megoldásának módját és – amennyire ez lehetséges – a fejlesztés „laza” ütemezését is meghatározná. Úgy érzem azonban, hogy a koncepció kérdése nem ilyen egyszerű, megérdemel egy kis „továbbgondolkodást”.

Úgy tűnik, van ma is néhány olyan tudományos és kulturális tevékenységünk, területünk, amelyen az aktivitást nem kis arányban a koncepciókészítés jelenti. Sok olyan nagyformátumú koncepció készült már, amelynek azután a mindennapi életre gyakorolt hatása aránytalanul csekély volt, a legkülönfélébb okok miatt. Hiba volna persze azt vélni ezek alapján, hogy nincs szükség koncepciókra, de ugyanígy hiba volna az is, ha abban bízánk: egy jó koncepció elkészítésével minden lényeges probléma megoldható.

Még egy megjegyzés ehhez: aligha lehet mindent eldöntő fontosságú, hogy egy szakterület rendelkezik-e egy (vagy több) koncepciónak nevezett publikált dokumentummal. Döntő viszont, hogy maga a szakterület s annak vezetése, irányítása tevékenységében észlelhető-e koncepció, intézkedéseit és tevékenységét egyetlen konzisztens elképzelérendszerbe ágyazza-e be. Úgy vélem, hogy a már idézett könyvtárügyi jogszabályok, irányelvek, tervezési dokumentumok egyre inkább arra mutatnak, hogy e téren is kialakulóban van ez a rendszer, létezik a sokszor számonkért koncepció, akkor is, ha írott-közreadott formában még várat is magára.

Mi a tartalma az ágazati felelősségnek a több tárcát érintő információs feladatok ellátásában?

Nyilván ismeretes e téren a könyvtári tvr. végrehajtásáról intézkedő minisztertanácsi rendelet azon megállapítása, hogy a könyvtárak szakmai tájékoztatási (információs) tevékenységére vonatkozó ágazati felügyeletet a kulturális miniszter az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnökével egyetértésben látja el. Ez az előírás természetesen nem csökkenti egyik főhatóság felelősségét sem. Az információs, különösen a szakirodalmi információs tevékenység ma már minden könyvtár tevékenységének szerves részét kell

hogy alkossa. E tájékoztató tevékenység, az idevágó könyvtári szolgáltatások kiépítése, fenntartása és továbbfejlesztése számos tényező függvénye: a könyvtárak használóinak igényeitől, a fenntartók szándékaitól és lehetőségeitől éppúgy függ, mint a központi irányítástól, vagy mint a könyvtárak káderhelyzetétől. Kétségtelen, hogy e feltételek bármelyikének a hiánya súlyosan érinti ezt a tevékenységet, de nehéz volna minden feltételt azonos súlyúnak tekinteni.

A könyvtárakat, különösen éppen a szakkönyvtárakat mindenekelőtt saját fenntartók irányítják, s ezt a gyakorlatot hiba volna megkérdőjelezni: a könyvtárat fenntartó egyetem, vállalat, kutatóintézet, tanács vagy más szervezet vezetésének kell legjobban tudnia, mit várnak el a könyvtártól a használók. Ezt a feladatot nem vállalhatjuk át tőlük, de így sem maradunk „munka nélkül”. A könyvtárak „belső”, fenntartó intézményen belüli tevékenysége mögött jelentőségében nem marad el a „kifelé” irányuló szolgáltatásaik fontossága. És mindkét – egyébként sokszor elválaszthatatlan – tevékenység esetén igaz, hogy tervszerűen fejlesztve, hasonló területeken tevékenykedő könyvtárakkal együttműködve az igények gyorsabban, gazdaságosabban és magasabb színvonalon elégíthetők ki. E tervszerűség és együttműködés szorgalmazása kétségkívül – de nem kizárólag – a Kulturális Minisztérium feladata.

Az, hogy egy nagyobb tudományterület, mint például a társadalomtudományok információs ellátása egy-egy könyvtár elszigetelt próbálkozásaiból alakult ki, elkerülhetetlen és természetes. Nem természetes az, hogy megrekedt ezen a szinten. Tárcánk kezdeményezései, a Magyar Tudományos Akadémia lépései, a Tudománypolitikai Bizottság határozatai ellenére alakult így, s nagyrészt ismerjük azokat az okokat is, amelyek gátként állnak: korábban kialakult módszerek és kiépített szolgáltatások „fetisizálása”, helyi – néha a valóságban nem is létező – érdekek, presztizs védelme; alighanem mi sem vagyunk mentesek ezektől a hibáktól, s igen sok könyvtár esetében is ezek fékezik az együttműködési hajlandóságot.

A nélkülözhetetlen együttműködés hatalmi szóval, központi adminisztratív intézkedésekkel elő nem idézhető, e téren már vannak tapasztalataink. A világban másuttalévő, működő könyvtári kooperációs programok, akár nemzeti, akár nemzetközi szintűek, önkéntes alapon, az érdekek – sokszor a helyi szinten jóval túlmutató érdekek – kölcsönös felismerésén alapulnak. Aligha lehetne lényeges, tartalmas eredményeket másként elérni. Iránymutatás természetesen szükséges lehet, s ezt a könyvtárak joggal várják a minisztériumtól, de a munkát helyettük el nem végezhetjük.

Mit tehetünk az azonos típusú könyvtárak tekintetében is jelentkező színvonalbeli különbségek felszámolásáért?

A könyvtárak – éppúgy, mint bármilyen más kulturális, oktatási, egészségügyi, vagy akár ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi intézmények – sehol a világon nincsenek azonos színvonalon. Az elvben azonos körülmények közt működő könyvtárak a gyakorlatban általában igen eltérő körülmények közt dolgoznak, s a feltételek javítását hiba volna úgy képzelni, hogy a jobbkat „visszafogjuk” addig, amíg a többiek utól nem érik.

A „kiegyenlítés” – ha célként ilyesmi egyáltalán kitűzhető – csak viszonylag egyenletesen magas színvonalat jelenthet, de ehhez valóban nagyon sok könyvtár gyorsütemű fejlesztésére lenne szükség. Nem szükséges talán, hogy részletezzem az ilyen fejlesztés nehézségeit, akadályait: anyagi, személyi és szemléleti problémákkal csaknem egyenlő arányban találkozunk. S azt is meg kell mondanunk: az ilyen, rendkívül gyors ütemű fejlesztésnek nemcsak az anyagi feltételei nem állnak rendelkezésre.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy – kellő távlatban – ne szerepelne alapvető céljaink közt valamennyi közművelődési intézmény, ezen belül a könyvtárak fejlesztése, az arra való törekvés, hogy könyvtáraink minél magasabb szinten minél közelebb kerüljenek egymáshoz színvonalukban. Anyagi lehetőségeink mellett e téren is elsősorban ágazati felelősségünk érvényesítésével, a fenntartók és a felügyeleti szervek „befolyásolásával” igyekszünk biztosítani ennek lehetőségét.

A nagyfokú fejlettségi egyenlőtlenségek súlyosan megnehezítik az egységes könyvtári rendszer kifejlesztését; akadályozzák a könyvtárak együttműködését; indokolatlanul hátrányos helyzetbe hozzák egyes területek, települések, körzetek, kerületek lakosságát, vagy egyes szakterületek kutatóit.

A szakma jövőjéért aggódókat sokat foglalkoztatják a képzés és az utánpótlás problémái. Milyen tervek vannak ezen a téren?

Már eddig is többször esett szó olyan problémákról, akadályokról, amelyek nehezítik a könyvtárak megfelelő ütemű és irányú fejlesztését. Ezek közt kétségtelenül kiemelkedő helyet foglal el a könyvtárak káderhelyzete, ami jelenleg – az átlagot tekintve – aligha tekinthető ideálisnak. A jelenlegi helyzet ilyenné alakulását, okait és összetevőit a könyvtárosok ismerik. Hadd mondjam azt, hogy az okok közt nem egyetlen, mégcsak nem is meghatározó jelentőségű a képzés, sokkal inkább a korábban meglehetősen sokáig érvényesült hibás káder- és bérpolitika volna „felelősségre vonható”.

Más a helyzet a könyvtárak káderellátottságának perspektíváját illetően: ha feltételezzük – és remélem, joggal tehetjük ezt – az ésszerű, racionális káderpolitikát, amelyet azonban a könyvtárak vezetői és fenntartói alakíthatnak csak ki, ha feltételezzük a megfelelő bérpolitikát – ennek érvényesüléséért a jövőben is mindent meg kívánunk tenni – akkor valóban meghatározó fontosságúvá válik a könyvtárosképzés és továbbképzés.

E téren is hamarosan „végleges” válasz várható: jelenleg dolgozik ugyanis a Kulturális Minisztérium és az Oktatási Minisztérium közösen a közművelődési szakemberek, ezen belül a könyvtárosok képzésének korszerűsítésén, figyelemmel az alkalmazó szakterületek szempontjaira, igényeire, természetesen a lehetőségek keretein belül és az ésszerűség határáig. Itt is ugyanaz azonban a helyzet, mint számos, korábban már felvetett kérdéssel kapcsolatban: a könyvtárosok, ezúttal különösen a könyvtárvezetők támogatása, segítése nélkül aligha lesz elérhető megfelelő eredmény. Nemcsak azt várjuk, hogy igényeiket pontosan meghatározzák, a képzés tartalmát, szintjeit, mennyiségét tekintve egyaránt, hanem azt is, hogy folyamatosan és tevőlegesen támogassák a képző intézmények munkáját, biztosítsák az igényeiknek megfelelően képzettek elhelyezését, munkába való beillesz-

kedését. A korszerűsítést elsősorban nem a képzés szervezeti, szerkezeti átalakításával, még kevésbé a képző intézmények számának növelésével kívánjuk elérni, sokkal inkább a képzés tartalmi oldalának korszerűsítésével. Ez sem könnyű feladat: a könyvtárosoknak, munkájuk során igen sok politikai, elméleti és gyakorlati ismerettel kell rendelkezniük, nyelvismeretre – sőt, lehetőség szerint nyelvtudásra is – szert kell tenniük. A tananyag meghatározása bizonyosan lehetetlen lenne a legkiválóbb könyvtárosok, könyvtárvezetők bevonása nélkül, de nekik sem lesz egyszerű feladat a legkülönbözőbb ismeretek és készségek optimális arányának olyan meghatározása, hogy az a különböző szintű képzésben rendelkezésre álló időkeretbe beférjen.

A fejlesztési célkitűzések megvalósításában milyen feladatokat szán a könyvtári szakmai szerveknek és szervezeteknek?

A valóban nehéz, bonyolult kérdések után úgy érzem az állami irányítás demokratizmusa az, ahol egy árnyalattal könnyebb helyzetben vagyok. Nemcsak azért, mert az eddigiekben is sokszor, csaknem minden problémával kapcsolatban jeleznem kellett: egyedül, önmagunkban semmiképp sem oldhatjuk meg, nem oldhatnánk meg akkor sem, ha lehetőségeink, eszközeink a jelenleginek hirtelen többszörösére növekednének is. A könyvtárak és a könyvtárosok bevonása a döntések előkészítésébe, meghozatalába éppúgy, mint azok végrehajtásába, nélkülözhetetlenek számunkra is, a könyvtárügy egésze számára is.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács az ősz folyamán megkezdi (pontosabban felújítja) működését. Tevékenységének „szünetelése” kétségtelenül sajnálatos és hiányzó, mentségünkre csupán egyfajta „átmeneti állapot” jelenléte szolgál. E testület a már korábban említett minisztertanácsi rendelet értelmében tanácsadó, véleményező és javaslattevő testület, s a Kulturális Minisztérium vezetése és szakosztálya maximálisan számít is mindhárom fő tevékenységi formára. Még pontosabban kifejezve: olyan testületre van munkánkhoz szükségünk, amely nem „tanácskozik”, hanem tevékenységével segíti munkánkat. Többek közt éppen ennek érdekében jelentősen csökkentettük a testület létszámát a korábbi helyzethez képest, ezért tervezzük minden lényeges, döntési szempontból szóbajövő részterületen állandó vagy ad hoc munka- és szakbizottság megalkotását.

Az Országos Könyvtárügyi Tanácshoz szorosan kapcsolódik, hogy a már évek óta működő „tanácsok”, az egyetemi könyvtárigazgatók tanácsa és a főiskolai könyvtárvezetők tanácsa mellett megalakult a megyei könyvtárigazgatók tanácsa, s fokozza aktivitását a szakszervezeti központi könyvtárak vezetői tanácsa. Ezek a testületek – az eddigi igen jó példák alapján – várhatóan szintén jelentős mértékben járulhatnak hozzá döntéseink előkészítéséhez, meghozatalához és végrehajtásához.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács munkaterve, programja jelenleg van kialakulóban, de az előkészítés demokratizmusa alapján minden reményünk megvan arra, hogy a Tanács valóban azokkal a – könyvtárügyünk egészét, vagy igen jelentős részét érintő, érdeklő – problémákkal foglalkozik majd, amelyekkel kapcsolatban a leginkább szükség van tevékenységére, támogatására.

A könyvtárügy „legdemokratikusabb” szervezete nálunk éppúgy, mint a világ más országaiban, a szakmai egyesület, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, hiszen ez áll közvetlen kapcsolatban a legtöbb könyvtárossal. Az Egyesület vezetésében tavaly bekövetkezett változás véleményünk szerint a jó hagyományok megtartása mellett újabb lendületet adott munkájának, fejlődése és tevékenysége egyaránt dinamikus.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének túl nem becsülhető jelentősége van az egységes könyvtári rendszer fejlesztésében a jó tapasztalatok, eredmények elterjesztésétől kezdve a döntések meghozatalában való részvételen át a könyvtárakkal szemben támasztott szakmai és társadalmi igények felismeréséig és kiszolgálásáig gyakorlatilag minden, a könyvtárüggyel összefüggő területen. Rendkívül sokoldalú tevékenysége révén ésszerűen „aknázhatja ki” a könyvtárosokban felgyülemlett szakmai tapasztalatokat, ismereteket, ugyanakkor leginkább alkalmas arra, hogy a fiatal könyvtárosok aktív részt vállalhassanak fontos könyvtárpolitikai kérdések megismerésében és megoldásában. Külön is szeretném kiemelni az Egyesület vándorgyűléseinek jelentőségét, hiszen valamennyi szakterületen, a kultúra és a közművelődés területén fokozottan is igaz, hogy a szakemberek személyes találkozása, beszélgetése, tapasztalat- és eszmecseréje semmivel nem pótolható.

A Kulturális Minisztérium a jövőben fokozottan kíván támaszkodni a Magyar Könyvtárosok Egyesülete segítségére, támogatására. Erre a támogatásra – nem a tárca, hanem a könyvtárügy érdekében – úgy érzem joggal tartunk igényt, s cserébe biztosítjuk az Egyesületet, annak minden tagját arról, hogy döntéseink meghozatalánál, egész tevékenységünknel maximálisan figyelembe is vesszük a könyvtáros „közösség” álláspontját, véleményét, javaslatait.

Azt hiszem a Kulturális Minisztérium egésze nevében nyugodtan mondhatom: az elmúlt években a tárca éppúgy hiányolta ezeket az eredményes, hasznos, sőt elengedhetetlen szakmai kapcsolatokat, mint a könyvtárosok. Egyesült erővel, együttműködve bizonyosan visszaállíthatók, továbbfejleszthetők lesznek a korábbi kapcsolatok, megerősödve, megújulva, hatékonyabban.

Sok, nagyon sok még az a megoldandó probléma, amely a könyvtárak, a könyvtári rendszer és a kulturális irányítás előtt áll. Bizonyosan soha sem mondhatjuk majd el: nincs több megválaszolandó kérdés, minden nehézség, minden probléma megszűnt, de ez így van rendjén. A könyvtárakkal szemben támasztott igények növekednek és fejlődnek, a Gutenberg-galaxis nem oszlik szét, hanem erősödik. A soha véget nem érő, mégis állandóan újabb és újabb pozitív eredményeket hozó tevékenységhez hadd kívánjak ezúton is minden magyar könyvtárosnak és mindazoknak, akik bármilyen módon segítik, támogatják könyvtáraink munkáját, jó, eredményes, megfelelő feltételek közt folytatható munkát, s ami ennek közvetlen következménye: hadd kívánjak az egész magyar társadalomnak olyan hatékony, jól dolgozó és szép könyvtárakat, amilyenekre szükség van és amilyeneket meg is érdemel.

Az interjút készítette: VÁLYI Gábor